

Ф.Яруллин

ЯШИ БЕЛУ

ЯШИ БЕЛҮ

Ф.Яруллин

Xikəyəneñ tekstı aftornıñ 1985 yılda TKN tarafınnan bastırılğan “Tuğan Kön Büläge” isemle kitabınnan alındı. Əsərne dicitəl kitap qalıbına küçerü [BAYĞIŞ](#) berləşməse tarafınnan başqarıldı.

Кызы Зөләйха институтны ташлаганнан бирле Равилә жаны әрнүгә чыдый алмый йөри. «Әй юләр кызий, юләр кызий. Кайберәүләр шикелле имтиханнарын бирә алмый интексә, укып-укып та башына кермәсә, аңлар, кичерер идең. Юк бит, алай түгел, китабына ике тапкыр күз төшереп алса, чатнатып сөйләп бирә. Уйнап кына укый. Кешеләр институтка эләгер өчен чәчләрен йолкый-йолкый әзерләнәләр, тегендә чабалар, монда йөгерәләр. Балаларының артыннан йөрийөри ата-аналарының табаннары төшә. Ә бу юләр укуының яртысын бетергәч ташлый. Сәбәбе житди булса тагын бер хәл иде. Имеш, укыган кызларга кияү чыкмый. Имеш, картайганчы укып гомер уздырганчы, тегүчелеккә эшкә керәм...»

Институт ташлавы белән ана бәлки килешер дә иде, ни генә әйтмә, кызының сүзләрендә хаклык та бар сыман, укыган кызларның шактые нилектәндер тормыш кора алмыйлар. Кыз бала өчен ялгызлык зур фажига, зур кимчелек. Ә менә Зөләйханың «тегүче булам» дигән сүзләре аның

сабырын сындырды:

– Юк! - диде ул, кискен итеп. - Тегүче кеше дөнъяда иң бәхетсез кеше. Ул сукур тычкан кебек яктылык күрми яши. Минем бәхетсез булуым да житкән.

– Син бит, әни, бәхетсезлегенә үзең сәбәпче. Яши белсәң, тегүчелек хәзер иң шәп һөнәр. Ә син яши белмәгәнсең...

Кызыннан мондый гаепләү карары иштермен димәгән иде Равилә, куырылып төште. «Яши белмәгәнсең!» Бу бит кеше өчен иң олы, иң каты хөкем. Димәк, синең гомерең бушка узган, димәк, сиңа бары шул кала: яки барган юлыңнан кире борылырга һәм барысын өр-яңадан башларга, яки ахыргача шушы ялгыш юлыңны дәвам итәргә. Гомер юлының уртасын узган кешегә кире борылу жиңелрәкме, әллә кирәксез йөгеңне өстерәп алга барумы? Кыен, һәр икесе бер үк дәрәжәдә кыен. Зөләйха әнисе йөрәгенә никадәр шом салуын аңлап житкермәде күрәсең, үзенең дәвам итте:

– Соң, әни, үзең уйлап кара: я, нәрсәбез бар безнең? Нәрсәгә ирештек? Патша сараедай фатирыбызмы? Кешеләрнең һушың алырлык өй жиһазларыбызмы? Үзебез тегеп кигән күлмәкләрдән гайре ниебез бар соң?

– Андый фатирларга кызыккач, укуыңны ташламыйлар аны. Укыган кеше теләгенә бер ирешә. Мин наданлыгым аркасында сиңа матур тормыш бирә алмаганмындыр.

– Юк, әни... - диде Зөләйха. - Эш белемдә түгел. Син үзеңне хөрмәт иттерә белмәгәнсең. Ә бит синең кулларың алтын. Алтынны аны саклабрак тоталар. Акча бәясе артында алтын торган кебек,

кешеләрнең дә вакланмый торган байлыгы булырга тиеш.

– Миңа синең сыман институтларда уку бәхете эләкмәде шул, - диде Равилә, хәтерә калуын яшермичә, - синең төсле матур итеп сөйли белмим. Алай бик белдекле икәнсең, аңлатып бир: минем ялгышым, синеңчә әйтсәк «яши белмәвем» нәрсәдә?

– Үз кадереңне үзең белмәүдә. Кем сораса, шуңа бил бөгүдә. Син дөньяга энә күзә аша гына карап яшисең, ә энә күзеннән күренгән дөнья бик тар, бик кысан ул. Шуның аша гына карап син әтинең гөнаһларын вакытында күрмәгәнсең. Шуның аркасында...

– Житте! - диде Равилә, чиксез ачуланып, - әтиеңнең исемен телгә аласы булма. Менә үзең тормыш корып кара әле, шуннан соң дөньяга нәрсә күзә аша карарсың икән! Укымаган килеш әллә кая сикерә алмассың. Тормыш аякларга бик тиз тышау сала ул.

– Һәрхәлдә, үземне санлата белермен мин, - диде Зөләйха, бирешергә теләмичә, - кирәк икән, институтны да бетерермен. Затлы савыт-сабалар шкафында диплом тоту модага кереп бара. Әйе, синең каланчаң биеклегендә калмас өчен мин бөтенесен эшләрмен. Хәзер эшлекле кешеләр заманы...

«Эшлекле кешеләр...» Ә соң, Равилә эшлексезмени? Кечкенәдән бөтен йорт эшләре аның, жылкәсендә иде. Әнисе житәкче кеше – авыл Советы председателе, көне-төне башкалар турында кайгыртып, үз өенә күз салырга вакыт тапмады. Шуның аркасында үзе ирсез, Равилә әтисез калды. Паспорт алырга яше житүгә Равилә

районга китте. Тегү мастерскоена эшкә керде.

Идрис белән танышуларына да Равиләнең тегүчелеге сәбәпче булды. Равилә әле һаман ул вакыйганы бик яхшы хәтерли.

Алтмышынчы еллар. Кешеләр әле бүгенгедәй һәр яңа чыккан мода артыннан кумыйлар, өсләре бөтен булса, шуңа куанып яшиләр. Равиләгә күбрәк гади ситсы күлмәк тегәргә туры килә. Ни хикмәттер, Равилә тегүчелекнең серләрен бик тиз үзләштерде. Бер генә кеше дә ул теккән киёмне күтәрәп, теге жире ошамый, бу жире килешми дип, тавыш кубарып килмәде. Хәер, Равилә эшне «ярар әле» дип эшли белми. Матурлыкны аермаган бетерешкән карчыкмы ул яки яңа аягына баскан сабыймы – һәммәсенә бөтен сәләтен, бар осталыгын салырга тырыша. Шуңамы, шәһәрләр артыннан куып килүче район үзәгендә аны белмәгән кеше юк диярлек, шуңамы, аның өенә эш китереп йөдәтеп бетерәләр. Бу нәрсәгә бәлки осталыгыннан бигрәк карусызлыгы сәбәпче булгандыр.

Кулына шактый ук кыршылган пальто тотып килеп керүче бер егетне күргәч тә һич гажәпләнмәде Равилә. Бары тик:

– Миңамы? - дип кенә сорады.

– Юк, - диде егет, - миңа Равилә апа кирәгие.

Равилә чак пырхылдап жибәрмәде. «Апа, имеш. Аңа нибарысы унтугыз тулды ла. Тукта, кызык итик әле бу егет кисәген...»

– Кызганычка каршы, Равилә апаны Казанга курсларга жибәрделәр шул. Рәтләп тегә белмисең, өйрәнәп кайт, диделәр.

Егет Равиләнең бу сүзләреннән соң, алып

килгән пальтосын кая куярга белмәгәндәй, әле бер кулына, әле икенче кулына күчәргәләде. Аның бар өмете шушы иске пальто белән Равиләдә иде ахрысы: «Равилә апаны бик яхшы тегүче дигәннәри бит», - дип, һаман чыгып китә алмый торды.

– Нәрсә тектерәсең? - диде Равилә, ул инде аның кулындагы пальтосын күрүгә үк эшнәң асылын анлаган иде, ләкин кыюсыз егетне үртәү йөзәннән уенны дәвам иттерде: «Равилә апа урынына әлегә мин калдым, бәлки йомышыңны миңа әйтерсең», - диде ул.

– Миңа оста тегүче кирәгие шул.

– Әлбәттә, әлбәттә, - диде Равилә, җитди күренергә тырышып, - бу кадәр олы пальтоны минем кебек кеп-кечкенә кыз ничек әйләндереп чыксын ди...

– Каян белдең аны әйләндерергә икән?

– Күзләреңә язылган. Кая әле, карап карыйк - Равилә егет кулыннан пальтоны алды. - Әйе, эше шактый күренә моның, әйләндерергә, сиңа таманлап тегәргә, шулаймы?

– Әйе.

– Якасын көя ашаган икән. Бүтән берәр нәрсә китерерсең. Ну-ка, егет, салып ташла әле шинелеңне, үлчәп карыйк. Сиңа яраклы берәр нәрсә чыгарып булыр микән моңардан?

Равилә егетнәң үлчәмен алырга кереште. Куллар эшләгәндә телләр дә тик тормады. Егет Идрис исемле икән. Бер елга якин армиядә хезмәт иткән. Ни беләндер авыргач, кайтарып җибәргәннәр. «Монда минем җизниләр тора, җизни мине буровойга эшкә кертәм, ди. Анда эшли

башласам, беренче получкамны алуга, әйләндергән пальтоны трактор астына салып таптатам», - диде Идрис, хыялга бирелеп.

– Ә нигә трактордан таптатырга? Чыгарып кына ташларсың.

– Юк, ярамый. Чыгарып ташласаң, тагын берәрсә алып кияр. Болай да инде ул олы абыйдан бәләкәй абыйга, бәләкәй абыйдан миңа күчте.

– Ничәү соң сез?

– Унау. Әти-әниләр белән унике.

Равилә үзе гаиләдә бердәнбер бала иде. Шунлыктан унике кешенең бергә яшәп ятуын һичничек күз алдына китерә алмады.

Идрис белән алар әнә шулай таныштылар. Равилә озак вакыт егеткә үзенең исемен әйтми йөрде.

– Пальтоңны тегеп бетерәм инде, Равилә апаң һаман кайтмый, - дип каршы ала иде ул Идрисне.

– Ярый безгә, каткан тезгә, Равилә апаның помощнигы да, - дип җавап кайтара иде кыюлана башлаган Идрис. Билгеле, Равиләнең кем икәнлеген ул күптән төшенгән иде инде.

Идриснең пальтосы коеп куйгандай таман һәм килешле чыкты. Беренче получкадан ук трактор астына салам дип шапырынган егет аны ике ел буга киде. Бары тик Равилә белән өйләнешкәндә генә яңа пальтога, яңа костюмга ирешә алды Идрис.

Туйлары аларның заманына күрә ярышсы матур узды, тик туйдан соң Равилә өчен бөтенләй яңа тормыш башланды. Идрис һәр ял саен авылга кайту ягын карады, ә анда буш кул белән кайтып булмый, җитмәсә, авыллары район үзәгеннән шактый ерак.

Машинадан машинага күчә-күчә, арып-талып кайтып керүгә, аннан-моннан тамак ялгау белән, тегү машинасы артына утырырга кирәк. Идриснең туганнары бик төче теллеләр иде, Равиләнең һәр киеп килгән киemen үтереп мактарга тотыналар:

– Әбәү, жаным, костюмның бигрәк матур икән, үзең тектеңме?

– Үзем, - ди Равилә.

– Кулың алтын шул синең, күзебез тия күрмәсен...

Әнә шулай Равиләнең күңелен йомшаткач, арадан берәрсә, көрсенеп:

– Безгә шушындый матур, үзебезгә үлчәп теккән киёмнәр кияргә язмагаңдыр инде, - ди.

Әлбәттә, бу сүзләрнең үзенә ишарә икәнлеген аңлый Равилә һәм:

– Кая соң, кемгә нәрсә тегәргә? - дип, үзенә әзер икәнлеген белдерә.

Тиз арада сандыклар актарыла башлый, чөнки Равилә кайтуга дип күлмәклек яки костюмлык махсус алынган була. Ләкин дипломатиягә оста туганнар:

– Әллә кайчаннан бирле сандык төбөндә аунап ята- ята искереп бара инде, - дип, өр-яңа тукуманы тартып чыгаралар. Аннары:

– Кунакка кайткан кешегә эш кушу уңайсыз, шулкадәр уңайсыз, әгәр якин-тирәдә синең кебек оста тегүче булса, сине җәфаламас идек, - дип көрсенәләр. Тукуманы бирергәме-юкмы дип, икеләнеп калалар. Кайвакыт:

– Юк, юк, берәрсеннән тектерербез әле, авыл кешесенә ярамаган тагы, күз бетереп утырма, - дигән булып, әйберләрен кире яшерә башлыйлар.

Яшьлеге белән беркатлы Равилә аларның кулларыннан товарны тартып диярлек ала.

– Кулың белгән эшне эшләү рәхәт кенә, - ди, башкалардан бигрәк үзен ышандырыр өчен. Әйе, авырсынмый Равилә, кем сораса, шуна тегә. Ә эш кимеми, һаман арта. Идрис кайчагында аны ачуланып ташлый:

– Утырдың инде, клубка чыгарбыз дигәнием, Казаннан театр килгән, - ди.

– Син үзең генә бар, Идрис, - ди Равилә, йомшак кына итеп. - Күрәсең бит, башлаган эшне бетерергә кирәк. Киләсе, атнага әллә кайта алабыз, әллә юк...

Идрис баштарак клубларга бик кыенсынып чыга иде, тора-бара күнекте. Кая киткәнен Равиләгә әйтеп тә тормый башлады. Аның турында: «Армиягә киткәнче йөргән Шәфигасы белән очраша икән, тыкрыкта үбешеп торганнырын күргәннәр», - дигән хәбәрләр дә Равиләнең колагына килеп ирешкәләде. Үз күңелендә тамчы кер булмаган Равилә бу сүзләргә ышанмады. Матур яшәвебездән көнләшеп, араны бозар өчен әйтелгән гайбәт дип карады. Аннары Идрис үзе дә торган саен игътибарлырак була бара, Равилә чәчен икенче төрләрәк тарап үрсә дә, хәзер күреп ала:

– О, хатынкаем, син көннән-көн чибәрләнәсең. Кара аны, авылда берәр егет үзеңә гашыйк булып, миннән тартып алмасын! Безнең авыл егетләре бик усал, - дип шаяра һәм, Равиләне күтәрәп алып, өй бетереп әйләндерергә тотына.

– Түшемдәге энәгә кадаласың, - ди Равилә. Мондый вакытларда аңа бик-бик рәхәт була. Ул көне буге эшләп аруларын оныта. Башын Идриснең

күкрәгенә куеп, күпмедер вакыт дөньяның бөтен мәшәкәтләрен онытып тору аңа яңа көч, яңа рух өсти. Ә Идрис сизгер, хатынының кайсы кылын тарткач нинди көй чыгасын белә. Кичләрен озаграк йөрергә туры килсә, юри күңелсезләнеп кайтып керә.

– Яңадан синсез беркая аяк басмыйм, күңелсез. Киләсе атнада бу күлмәкләргә тотынма. Гомумән, син теләсә кемгә әйбер тегүеңне туктат. Кешесенә карабрак тек, - ди.

Равиләнең Идрис белән клубларга чыгасы, башын иренен иңенә салып кинолар, спектакльләр бик карыйсы килә, әлбәттә. Ул күңеленнән һәрвакыт: «Миңа да кеше төсле ял итәргә ярыйдыр, моннан соң, никадәр ялынсалар да, берсенә берни текмим. Җитте!» - дип катгый карар кыла, әмма сүзендә тора алмый. Идриснең апалары, сеңелләре үзләренең тасма телләре белән аны тәмам эретәләр. Хәл белергә кергән күршә-тирәләренә Равилә теккән киёмнәрне күрсәтеп, киленнәрен күккә чөеп мактыйлар. Авыл апалары «аһ» итә.

– Безнең кызыбызга да берәр күлмәк тегеп бирмәссең микән? - дип гозерләнергә тотыналар. Равилә каршы тора алган кадәр тартышып карый. Ләкин авыл апаларын җиңеп кара син!

– Беләбез, җаный, беләбез, - диләр алар. - Эшең муеннан икәннән беләбез. Синең кебек алтын куллы кешеләргә, әллә нинди нәчәлник хатыннары асыл товарлар китерәләрдер. Андый куллар безнең ише кара крәстиянга күлмәк тегәргә яратылмаган. Алма, җаный, безнең әйберләрне, алма. Ярамаган безгә авылның прастуй тегүчесе.

Сиңа тектерергә теләвебез, матур тәти күрөп кызыккан баладай, нәфесебезне тыя алмаудан гына, - дигән булалар.

– И, апалар, - ди Равилә, кыенсынып, - үзегезне алай кимсетмәгез әле. һәм:

– Өйдә булса да тегәрмен, - дип, аларның тукумаларын алып кала.

Ә өендә аның һич вақыты юк. Идрис кайтуга ашарга-эчәргә әзерләп куясы бар. Кызлары Зөләйха бик елак. Үз яныннан бер минутка да жибәрми. Декрет ялы вақытында тегәрмен дигән әйберләренә күбесенә кул тимәгән килеш ята. Равилә инде үзе өчен матур күлмәкләр тегү турында бөтенләй онытты. Иртән торы белән өстенә жылы чуар халатын киеп куя да ятканчы шуны салмый. Хәер, Равиләнең нәрсә киеп йөрүе беркемне кызыксындырмый шикелле. Идрис иртән китә, кич кайта. Ул күбрәк үзе турында кайгырту белән мәшгуль. Берәр яры барырга жыенса, хатын-кызлар кебек, көзгә каршында озаклап киенә-ясана. Хәзер инде Идрис Равилә әйләндереп биргән пальтодан йөрми, өстөндә каймактай йомшак хром пальто, костюм-чалбарлары төрледән-төрле, күлмәк-галстук ишеләре исәпсез. Гомумән, Идрисләр бөтен гаиләләре белән матур киёмгә әвәсләр. Ә Идрис арада аеруча купшысы. Сәгать ала икән – алтын булсын, йөзек ала икән – кыйммәтле ташы ялык-йолык итеп торсын. Идриснең тагын бер сәер ягы ачылды: һәр яңа киём алган саен фоторәсемгә төшәргә әвәсләнде ул, рәсемнең гадиенә түгел, кыйммәтлесеңә, төслесеңә һәм бөтен буйга басып. Күрәсең, тышкы кабык кешенең холкына да тәэсир ясамый калмыйдыр. Идристә

мин-минлек чире күренә башлады. Соңгы вакытта ул тазарып, матурланып китте. Чит-ят хатын-кызларның үзенә яшертен күз салуларын сизсә, күңелендә ниндидер канәгатьлек хисе кузгала иде. Равиләнең, утырган тавыктай, гел өйдә торы, чүп-чар тегүе кимсетүле сүзләр әйтергә Идрис өчен әйбәт сәбәп иде. Ул үзен зуррак итеп тойган саен тормышыннан ризасызлана барды. Аңа инде район гына тар иде.

Бервакыт Равиләләргә Идриснең хезмәттәш дуслы Илгизәр килеп чыкты. Идрис аңа үзенң тормышыннан зарланды.

– Районда сәләтеңне ачарлык эш юк, – диде. Равилә жыен ыбыр-чыбырга очсызлы киём тегеп вакыт үткәрә, – диде.

Илгизәр:

– Нигә соң шушы уч төбе кадәр поселокта кадалып ятасыз, әйдәгез Казанга! – дип, Идрисләрнең йөрәгенә ут салды. – Анда жаның теләгән эш табарга була. Син, Идрис, минем янга вертолет заводына эшкә керерсең, безгә слесарьлар бик кирәк. Равиләне әйтмим дә, ана теләсә кайсы ательеның ишеге ачык.

– Ә квартира? – диделәр Идрисләр.

– Аптырамагыз, беразга бездә торырсыз. Безнең бит Каравайда үзебезнең йорт. Әниләр барыбер квартирантларсыз яши алмый. Бездән заводка якын, жәяүләп бар-малы.

Илгизәрнең бу сүзләре Идриснең күңелендә әллә нинди өметләр уятып жибәрде. «Анда бәлки берәр техникумга урнашып булыр. Нигә гомер буе кара эштә чиләнергә?»

Равиләнең дә көннән-көн күңелсезләнә барган

тормышына берәр төрлө үзгәреш кертәсе килә иде.

Казанда алар туп-туры Илгизәрләргә килеп төштеләр. Илгизәрләрнең өе зур икән, дүрт бүлмәле. Бер бүлмәсендә әти-әниләре, берсендә яңарак өйләнешкән Илгизәрләр, берсендә өч студент кыз тора иде. Тыкрык кебек тар, аның да яртысын мич алып торган кечкенә бүлмәне Идрисләргә бирделәр. Алар моңарга да бик шат иделәр.

Берничә көннән Идрис дуслы Илгизәр янына заводка урнашты. Равилә исә тегүчелеккә керергә аяк терәп каршы торды:

– Туйган, – диде ул, – моннан соң кулыма энә тотачак түгелмен. Синең яныңа заводка урнашам. Тегү текмәгән кешеләр ачка үлмиләр әле.

Алар икесе бер заводта эшли башладылар. Зөләйханы, бакчага урнаштыра алмаганлыктан, бер карчыкка илтеп калдыралар иде.

Районда мул гына тормышта яшәргә күнеккән яшьләргә зур шәһәр бик үк ошап житмәде. Берсенең эш хакы тулысы белән квартирага түләргә һәм бала караучыга кереп бетә барды. Матур киенергә, учындагы шытырдап торган акчалар белән мактанырга гадәтләнгән Идрис бу хәлне аеруча авыр кичерде.

– Болай булмый бу! – диде, түземен жуеп, – тегүчелегеңә кер. Шундый шәп эш белә торып, ничу заводта тимер-томыр юып йөрергә!

Равиләнең һич тегү машинасы артына кадакланып утырасы килми иде.

– Өйдә теккәләрмен, тормыш һаман болай бармас, синең разрядыңны күтәрерләр, – дип карады, әмма Идрис аның сүзләренә каршы яңадан-

яңа дәлилләр китерә торды. Хатынының көне-төне чекрәеп утыруларының дөнъя көтәр өчен никадәр кирәкле икәнән ул инде күптән төшөнгән иде.

– Өйгә эш алырмын, имеш, - дип сукранды ул, - монда, шушундый зур шәһәрдә, синең тегүче икәнәңне чуртым беләме?! Берәр ательега керсәң, ичмасам, кешеләр белән танышыр идең. «Тизрәк-тизрәк», - дип ашықтыручыларга: «Тиз кирәк булса, өемә китерегез», - дияр идең. Дөнъя энә шулай бара ул, жаным. Бәлки, баланы бакчага урнаштырырлыграк кеше очрар...

Вак дулкыннар бәрелә-бәрелә биек каты ярларны ишә, Равиләнең күңеле алай каты түгел иде, жиңелде. Заводтан чыгып ательега урнашты. Көннәр тагын нәкъ райондагыча агыла башлады. «Миңа тегеп бир», - диючеләр күбәйде. Ә беркөнне Илгизәрнең хатыны Гөлнара Равиләгә, ярым шаярып, ярым житди итеп:

– Кара инде бу йомыкыйны, - диде. - Күпме бергә яшәп, тегүче икәнән теш арасыннан да чыгармый.

Равилә акланьрга тотынды.

– Бу эшкә яңадан якын бармам дигән идем, - диде.

Равилә акланган саен, Гөлнара аны ныграк кысты:

– Миңа бер күлмәк тегеп бирмәсәң, мәңгә бәхиллегем юк, - диде ул һәм, каршы килергә юл калдырмыйча, кара бәрхет күтәреп керде. Ике көн дигәндә, аның күлмәге әзер иде инде.

– Кая, киеп кара әле, - диде Равилә, - жиң төбе кысмыймы?

Гөлнара чишенеп ташлады.

– Бигрэк сылу инде син! - диде Равилә, каршында эчке күлмәктән басып торган Гөлнараның чибәрлегенә сокланып.

Бу вакытта Идрис чаршау артында йоклап ята иде, хатыннарынң тавышына уянып китте. Шунда, чаршауның тар ярыгы аша сылу гәүдә күреп, шым калды. Хатын-кыз гәүдәсен күзәтергә ул кечкенәдән үк әвәс иде, бервакыт олы кызлар су кергәндә өянке башыннан аларны карыйм дип егылып та төшкән иде. «Кара син аны, - диде ул, Илгизәрдән көнләшеп, - үзе мүкләк сыер кебек кенә нәрсә, хатынның ниндиен эләктергән!»

Идрис шушы көннән сон, жае чыккан саен, Гөлнарага үзенең соклануын белдерергә тырышты. Тар коридорда кара-каршы очрашсалар, кагылыбрак узды. Гөлнарадан килгән ят хушбуй исе аның башын әйләндереп жибәргәндәй итә иде.

Гөлнара сәүдә техникумын тәмамлап йөри, вакыты күп. Диплом язам дип, көннәр буге өйдә утыра. Еш кына Идрисләргә керә. Равилә өйдә юк чак туры килсә, Идриснең күзен яндырып, көзге каршысында бөтерелә. Гөлнарада һәр матур хатын-кызга хас бер кимчелек бар иде. Үзенең матурлыгы турында кешеләр авызыннан гел-гел мактау сүзләре генә ишетәсе килеп тора иде аның. Ире мактауга саран, яратып, үз итеп, бер кочып алса ала, матур сүзләр яудырмый. Ул яктан Идрис бөтенләй Илгизәрнең киресе. Гөлнараны күрүгә, күзләрендә соклану балкышы кабына, теленнән җанга ятышлы сүзләр агыла.

– Дөнъяда бәхетле кешеләр бар, валлани, - ди ул, Илгизәрне күздә тотып. - Минем шушынды хатыным булса, күзләренә генә карап торыр идем.

– Туяр идегез, - ди Гөлнара, назланып, - гел бер генә төрлө нәрсә туйдыра ул.

– Юк, туймас идем, - ди Идрис, кайнарланып. - Беләсегез килсә, сезнең күзләрегез диңгез кебек, минут саен, сәгать саен үзгәреп торалар. Дөресен әйткәндә, Идриснең диңгезне күргәне юк. Кинолар, телевизорларда күргәне буенча гына фикер йөртә ул диңгез турында. Тик бу минутта күрү-күрмәү мөһим түгел, тәэсир генә итсен. Гөлнараның күңелен генә эретсен. Ә Гөлнара чынлап эреп килә, ул, Идриснең мактау сүзләрен ишетмәсә, түзә алмас хәлгә җитте, яшә, чибәр хатынның тәмам башы әйләнде. Үзе үк Идрис белән очрашу юллары эзли башлады. Еш кына алар киноларга бергә бардылар. Андый чакларда Идрис, Равилә күңелендә шик тудырмас өчен:

– Бүген кинога барырбыз дигән идем, - дип көрсенгәндәй итә, - бәлки ташлап торырсың, ә?

Равиләгә кая инде эшен ташлау. Мөмкин булса, тәүлеккә озынайтыр иде әле. Көннән-көн акча күбрәк кирәк.

Үтенеп килүчеләр арта, кеше гозерен ничек аяк астына саласын, һәм Равилә, ирен нәүмизләтмәс өчен:

– Син бар, Идрис, әнә иптәшкә Гөлнараны иярт, Илгизәре киноларга йөрергә яратмый бугай, - ди. Идрис, син кыстаганга гына барам инде, дигән кыяфәт белән чыгып китә. Ә урамда, чат башында Гөлнара аны күптән көтә, шунда ук алар бер-берләренең кочакларына ташланалар.

Равилә берни белмичә яши бирде. Илгизәрнең әнисе:

– Син иреңә артыгын юл куясың, Идрисең

безнең килен белән шаяргалый бугай,— дигәч, кычкырып көлдө.

— Идрисме? Идрис бит ул үсмер малайлар кебек, хатын-кызга туры карарга да ояла. Кая инде аңа ятлар белән чуалу! - диде.

Кешегә ышану — сафлык билгесе. Саф күңелләргә вак-төяк пычрак йокмый, алар үзләренең ышанычлары, хисләренә олылай белүләре белән ‘югары булалар, тик егылганда каты егылалар. Равилә белән дә шулай булды. Гөлнараны үзләрендә Идрис кочагында күргәч (чөнки тегеләр, тотылмаячакларына ышанып, саклык чараларын оныта башлаганнар иде) тәмам миңгерәүләнеп калды. Ныклыгын, ышанычын югалтты. Әйтерсәң аны шом боз өстенә бастырып, кулыннан таягын тартып алдылар. Ә боз ифрат зур, тотынырга таллар юк, юнәлеш алырга ярлары күренми. Кая барырга, кемгә таянырга? Мондый өметсез хәлдән тизрәк чыгарга кирәк, аның бит Зөләйхасын үстерәсе бар. Бәлки, бугазга утырган кайнар төерне эчкә йотып, элеккечә яши бирергәдер? Әзмени алай яшәүчеләр. Ә вәждән ни әйтер! Юк! Нич юк!

...Аерылышып чыгып киткәндә Идрис Равиләгә авыр сүзләр әйтте:

— Сукур син. Дөнъяның ничек барганын белмисең. Озын гомерне саф килеш кенә яшәп бетереп булмый. Шуның өстенә жебегән дә. Күпме мөмкинлекләренә кулдан ычкындырдың, рәтле кешеләр белән таныша белмәдең. Жыен эштән чыккан карт-корыга күз нурлары түгеп утырасың. Аларның сәдака акчалары белән ерак китә алмассың. Ә Гөлнара алдата торганнардан түгел,

менә мин әйтте диярсең, бер-ике елдан ул кибет директоры креслосына менеп утырачак. Каршысына бил бөгеп барырга туры килер әле. Аның күңелен күрү сиңа да файдага иде. Юләр, тавыш кубардың. Үзең яши белмәгәнгә мин гаепле... - диде.

Идриснең «яши белмисең» дигән сүзләре нык рәнжетте Равиләне, хәтта аның хыянәтенә дә бу кадәр хәтере калмаган иде. Озак вакытлар Равиләнең колагында «яши белмисең», «яши белмисең» дигән сүзләр яңгырап торды. Тормышын башка юнәлешкә борырга тырышып карамады түгел Равилә, карады. Ләкин намус дигән компасның уклары һаман элекке якка борылдылар. Ахырдан, андый тартышларга көч түкмичә, үзенә күңеле кушканча яши башлады. Барлык көчен, барлык тырышлыгын Зөләйханы тәрбияләүгә бирде.

Зөләйха эш сөүчән булып үсте. Алтынчы класста укыганда ук үзенә өс-баш тегеп кия башлады. Баштарак Равилә Зөләйханың бу эшенә: «Балалык мавыгуыдыр, үтәр», - дип карады. Әмма Зөләйханың үскән саен мавыгуы артты, куллары остарды. Урамда берәрсенең өстендә матуррак, яңачарак тегелгән күлмәк күрсә, кайтып, әнисенең тәкатен корытып, әйберен алдыра һәм тиз арада тегеп тә кия торган булды. Моңа үзгәргән саен, күлмәкләре үзгәрә торды аның. Иптәш кызлары аның киemenә кызыгалар:

– Безгә дә тегеп бир әле, - дип ялыналар, тик аларның үтенечләре Зөләйханың бер колагыннан керә, икенчесеннән чыга. Әнисенең:

– Нигә шул тиклем ялындырасың? - дигән сүзләренә Зөләйха:

– Үзенә дәрәжәне белергә кирәк, - дип

жавап бирэ. - Ялынсыннар эйдэ. Ялынып тапкан нэрсэ кадерлерэк була.

Кайчагында Равилэгэ кызының сүзлэрендэ хаклык бар сыман тоела. Әнэ бит, әгәр Зөләйха берәрсенә әйбер тегәргә алынса, шатлыкларыннан биемиләр генә. Зөләйха әле аларны: «Вакытым юк», - дип, соңгы төймәгә калгачтын да озаклап йөртә. Әгәр Равилә әйткән вакытында эшен төгәлли алмаса, аны, вәгъдәсезләктә гаепләп, ачуланып чыгып китәләр.

Нәрсәнедер аңлап бетерми Равилә. Зөләйханы ул үзе кебек гади тегүче итеп түгел, зур укыган, акыллы кеше итеп күрәсе килә. Урта мәктәпне бетергәч, ул аны институтка керергә күндерә алган иде, хәзер үз сүзендә каты тора Зөләйха.

– Укыган кадәресе җитеп торыр хәзергә, яши башларга вакыт, - ди. Бәлки әтисенә хатлары шундый йогынты ясыйлардыр? Әтисе тел белән юарга оста, үз карашларын әкрәнләп кызының күңеленә сеңдерә килә. Әнә ич, тормышын ничек мактый: «Дүрт-биш бүлмәле үз йортымда король кебек яшим, эшкә машина йөртә, тәминатчы булып эшлим», - дип яза. Бәйрәмнәрдә кызына бүләкләр сала. Үзенә ничәнче хатын белән торуйн гына язарга оныта.

Зөләйха күп ягы белән әтисенә тарткан. Озын керфекләр, косметика таләп итми торган төзек кашлар, хәрәкәтләренә нәфислек бирүче сыгылмалы гәүдә. Әйе, барысы да әтисенекә. Хәтта «яши белмисең» диюенә кадәр. Ана күңелен нәкъ әнә шул нәрсә сагайта да. Кызы торган саен бу сүзләренә ешрак кабатлый.

«Ә яши белү ничек була соң ул? Ниндидер

очраклы дулкын аркасында югары менгән кешеләр алдында, горурлыгыңны эчкә йотып, түбәнчелек белән баш июме яки сиңа ышанган саф күңелле дусларыңның, яыннарыңның иңнәренә басып үзең өскә үрмәләүме? Юк, Равилә кара акыл белән дә мондый яшәүнең дәрәс түгеллеген яхшы аңлый. Елмаясың килмәгәннәргә елмая, мактыйсың килмәгәннәрне мактау, кискән тырнагыңа да тормаганнарға табыну аркасында килгән байлыкка, яуланган дәрәжәгә һичбер вакыт кызыкмады Равилә. Мондый «яши белү» – ул әле дәрәс яшәү дигән сүз түгел. Яхшымы, яманмы, Равилә дәрәс яшәде. Соңга калганчы Зөләйхага менә шуны төшендерергә кирәк».